

Mellom Gud og keiseren

Friskolelæreren i møte med
samfunnsfagene

Harald Bjørnøy

Copyright 2020 © Harald Bjørnøy og Egill Danielsen Stiftelse. Noen rettigheter reservert.

Dette heftet er tilgjengelig under Creative Commons-lisensen CC BY-NC-ND (Navngivelse-Ikkekommer-siell-ingen bearbeidelser 4.0 Internasjonal) jf. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>. All bruk skal skje under denne lisensen.

Lisensen innebærer i korte trekk følgende:

1. Du kan bruke, kopiere og redistribuere artikkelen i ethvert medium og ethvert format.
2. Forfatteren skal alltid krediteres.
3. Det skal alltid oppgis lenke til Creative Commons-lisensen artikkelen er publisert under (se lenke over).
4. Artikkelen eller deler av den kan ikke brukes til kommersielle formål.
5. Du kan ikke distribuere omarbeidede versjoner av artikkelen.

Tilrettelegging og grafisk utforming: Dag-Askild Bleka.

Denne artikkelen ble først ble publisert i Torgeir Flateby (red.): Tydelig kristen skole. Artikkelsamling ved 25-årsjubileet til Kristne Friskolers Forbund i 2013.

Gjengitt med tillatelse fra Kristne Friskolers Forbund, Lunde Forlag og forfatteren.

Bilder og illustrasjoner:

Forside kirke: Freepik på www.flaticon.com

Forside parlament: Freepik på www.flaticon.com

Side 3: Clker-Free-Vector-Images fra Pixabay

Side 4: Begge illustrasjoner: Freepik på www.flaticon.com

Side 5: Nino Carè fra Pixabay

Side 6: Shutterstock

Side 8: Piggtråd: Pexels

Side 8: Lite bilde: Markus Spiske på Unsplash

Side 9: Ukjent kunstner / Public domain

Side 12: Danielsen Videregående Skole

Utgitt 2020 av

Egill Danielsen Stiftelse

Nygaten 8

5017 Bergen

www.danielsen-skoler.no

Henvendelser om denne artikkelen eller om artikkelserien kan rettes til dag.askild.bleka@danielsen-skoler.no

Harald Bjørnøy

Mellom Gud og keiseren

Friskolelæreren i møte med samfunnsfagene *)

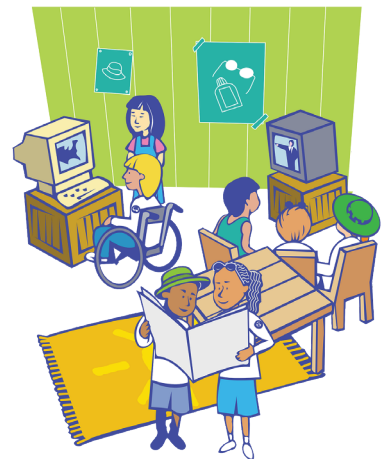
Det er knapt noe fagområde der en lærer på en kristen friskole blir utfordret i så stor grad på åndsstrømninger i tiden som i samfunnsfagene. Vi er alle sosialisert inn i samfunnet og er derfor alle barn av vår tid og våre omgivelser. Gjennom den medievirkeligheten som både læreren og elevene er omgitt av, vil holdninger og argumenter fra den offentlige debatten også slå inn i timene. Hvordan skal vi håndtere dette – og samtidig utvikle og ta vare på en tydelig kristen identitet?

POTENSIELL SPENNING

Jesus ble en gang utfordret av sine motstandere på spørsmålet om det å betale skatt til de romerske okkupantene. Han ga det noe kryptiske svaret: «Gi keiseren det som tilhører keiseren, og Gud det som tilhører Gud.»¹ Befinner friskolelæreren seg mellom Gud og keiseren? Ja, på sett og vis. Keiseren, det vil si staten, har visse forventninger til læreren, som også skal være bundet av Guds ord – og Gud er prinsipielt en høyere autoritet enn staten. De gangene forventningene synes uforenlige, blir læreren utfordret til å sette troskapen mot Guds ord høyest.

Nå er ikke denne situasjonen nødvendigvis samfunnsfaglærerens daglige erfaring, men spenningen ligger der som en potensiell utfordring. Det er viktig å tenke rett om denne spenningen. Dagens samfunn er vesensforskjellig fra de samfunnene som bibeltekstene skildrer. Uansett er det et tvilsomt prosjekt å trekke en normativ samfunnsmodell ut av bibeltekstene. Mange kan derfor oppleve det krevende å tilrettelegge det bibelske materialet slik at det blir relevant for undervisningen.

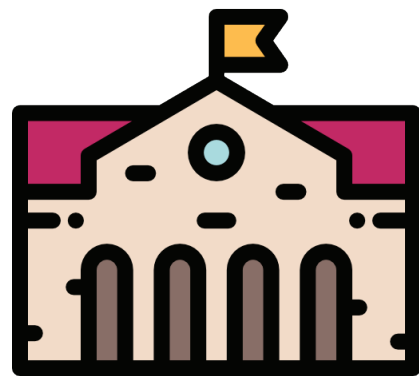
I den evangelisk-lutherske tradisjonen er to-regiment-læren en nøkkel til å forstå menneskets rolle som samfunnsborger. Gud styrer sin verden gjennom to ulike instrumenter og etter to ulike prinsipper. I det åndelige regimentet styrer Gud ved evangeliet gjennom forkynnelsen av Guds Ord og forvaltningen av sakramentene i den kristne menighet.

.....
*) Denne artikkelen ble første gang publisert i 2013. Den har noen få henvisninger til læreplanverket for Kunnskapsløftet, som fases ut fra høsten 2020. Vi vurderer at artikkelen er relevant uavhengig av hvilket læreplanverk som til enhver tid gjelder.

Det åndelige regimentet

Det verdslige regimentet

Målet er at «alle mennesker skal bli frelst og lære sannheten å kjenne».² Her er det troen som gjelder.

I det verdslige regimentet styrer Gud ved lov og rett, gjennom samfunnet og dets strukturer og myndigheter. Målet her er å ivareta menneskets ytre trygghet og velferd ved å bruke den fornuften som vi er utrustet med. Dette er en del av kulturoppdraget, som alle mennesker er kalt til å ta del i.

BIBELENS NØKTERNE REALISME

Ut fra regimentlæren kan vi gå med en viss forventning til våre fag og regne med å finne eksempler på samfunnsbyggende virksomhet. Det er viktig at elevene får oppdage slike eksempler. Men opp gjennom historien, så vel som i vår egen tid, ser vi også utallige eksempler på at mennesket misbruker sin fornuft, med uhyggelige konsekvenser. Bibelen lærer oss at menneskets vilje er blitt pervertert av syndefallet.

Ut fra den nøkterne realismen som preger Bibelens menneskesyn, har vi derfor plikt til å foreta en etisk prøving av alle menneskelige handlinger, strukturer og systemer. Vi må aldri la oss friste til å forveksle det deskriptive og det normative. Det at noe *er* på en bestemt måte, er aldri et argument for at det *bør være* slik.

Kanskje må vi også vurdere med et kritisk blikk den framgangs- og utviklingstroen som samfunnet vårt er preget av. Vel kan vi mennesker med vår intelligens gjøre store teknologiske framskritt, og vel kan vi ved oppdragelse og opplæring bli «gagns mennesker», men vi er like fullt født med en vilje som stadig vekk vil søke sitt eget beste, ofte i strid med Guds vilje og på bekostning av andre mennesker.

SKOLEN SKAL FORMIDLE BÅDE KUNNSKAPER OG HOLDNINGER

Hvilken strategi skal så læreren velge i møte med et samfunn som i stadig mindre grad anerkjenner Gud som relevant? Skal læreren velge konfrontasjon eller tilnærming? Skal han ta på seg en profetisk rolle

Vi må aldri la oss friste til å forveksle det deskriptive og det normative. Det at noe er på en bestemt måte, er aldri et argument for at det bør være slik.

eller skal han veilede elevene til å bli velintegrerte borgere av dette samfunnet?

Læreplanene i den norske skolen er krystallklare på hva som er lærerens plikt: Fagenes funksjon i samfunnet går ut over det kognitive og langt inn i våre holdninger og handlinger. Et par eksempler fra læreplanene:

- **Samfunnsfag:** «Føremålet med samfunnsfaget er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking. [...] Samfunnsfaget skal [...] gje djupare forståing av forholdet mellom samfunnslivet og det personlege livet, og stimulere til erkjenning av mangfaldet i samfunnsformer og levevis. På denne bakgrunnen skal faget gje elevane større evne til å tenkje fritt, perspektivrikt, kritisk og tolerant.»
- **Historie:** «Historiefaget skal bidra til å øke forståelsen for at alle samfunn representerer verdier og holdninger som er resultater av historiske prosesser. Det skal fremme toleranse, gjensidig respekt og forståelse for menneskerettighetene.»

KRITISK TENKNING SOM GRUNNLEGGENDE PREMISS

Kristne friskoler har valgt å gi barn og unge en utdanning som er godkjent etter offentlige myndigheters krav. Dette innebærer en forpliktelse til å følge de retningslinjene myndighetene gir. Nettopp derfor bør alle kristne friskoler engasjere seg i læreplanarbeid. Her står mye av kampen for å bevare den nødvendige friheten til å være et alternativ og et korrektiv til den offentlige skolen. I dag er min vurdering at læreplanene i samfunnsfagene gir tilstrekkelige muligheter til at læreren kan undervise i fagene uten at det går på bekostning av egen identitet. Dagens

Fagenes funksjon i samfunnet går ut over det kognitive og langt inn i våre holdninger og handlinger.

Alle kristne friskoler bør engasjere seg i læreplanarbeid. Her står mye av kampen for å bevare den nødvendige friheten til å være et alternativ og et korrektiv til den offentlige skolen.

Vi må være årvåkne overfor de kravene som av og til reises i den offentlige debatten om at undervisningen må støtte opp under gjeldende lovgivning på det ene eller det andre feltet.

Den kristne samfunnsfaglæreren bør åpne elevenes sinn for verdibasert refleksjon rundt samfunnsspørsmål, og stimulere dem til å bli bevisste aktører som er i stand til å følge sin samvittighet også når det koster noe for en selv.

Læreren bør være bevisst på de mulighetene han har til å sette dagsorden for sine elever.

læreplaner vektlegger et sett av verdier som kristne stort sett kan slutte seg til. Men vi har ingen garanti for at det fortsetter å være slik.

Etter som grunnleggende verdier i samfunnet modifiseres, kan vi oppleve at nye verdier blir gjort absolutte, og at det dermed ikke lenger blir legitimt å utfordre dem. I dag er det et gjennomgående mål i læreplanene at elevene skal stimuleres til kritisk tenkning. Det er en grunnleggende verdi innen all forskning, og noe som ikke minst politisk radikale bevegelser har vært opptatt av. For den som sitter med makt, er det likevel ikke alltid like lett å følge opp idealet om kritisk tenkning når egne verdier har fått hegemoni. Vi må derfor være årvåkne overfor de kravene som av og til reises i den offentlige debatten om at undervisningen må støtte opp under gjeldende lovgivning på det ene eller det andre feltet.

STIMULERE ELEVENE TIL Å BLI BEVISSTE AKTØRER

Som kristen samfunnsfaglærer er man ikke bare bundet av Guds ord og myndighetenes oppdrag, men også av sin fagtradisjon. Det er en utfordring at disse fagtradisjonene er utviklet innenfor et sekulært tankeunivers der alt som ligger utenfor det materielle universets lover, regnes som uvitenskapelig og irrelevant.

Samtidig skal vi være ydmyke og ikke åndeliggjøre fagstoffet på en utilbørlig måte. Kristne mennesker sprer seg jo også over hele meningsspekteret i en rekke store og komplekse temaer, som krig og fred,

miljøspørsmål, økonomisk politikk, innvandring og integrering. Mer enn å være et orakel som gir svar på alle spørsmål, bør den kristne samfunnsfaglæreren åpne elevenes sinn opp for verdibasert refleksjon rundt samfunnsspørsmål, og stimulere dem til å bli bevisste aktører som er i stand til å følge sin samvittighet også når det koster noe for en selv.

Jeg tror det er lite fruktbart å legge seg på en generell konfrontasjons-

linje overfor samfunnet. Derimot bør læreren være bevisst på de mulighetene han har til å sette dagsorden for sine elever. I møte med dem har læreren en rolle som ligner den journalisten har overfor sitt publikum. Han gjør et utvalg av stoff som skal presenteres, og velger vinklinger på stoffet. Selv om utvalget til en viss grad er gitt ut fra læreplanen, har læreren en betydelig frihet her.

Enda større spillerom har han når det gjelder å vinkle stoffet. Her ligger det en viss fare for at læreren kan øve utilbørlig påvirkning på elevene. Det er riktignok helt legitimt at læreren er tydelig på hvor han står. Men i respekt for elevene må han også være åpen for deres vinklinger, gå i konstruktiv dialog med dem og ikke manipulere dem eller presse sine meninger på dem.

KRISTEN VIRKELIGHETSFORSTÅELSE SOM INNRAMMING

Før jeg gir noen flere innspill til hvordan kristne verdier kan synliggjøres konkret, skal vi se litt på hvordan fagene kan rammes inn av en kristen virkelighetsforståelse. En slik innramming kan det være nyttig å foreta ved begynnelsen av et fagkurs. Når vi gjør dette overfor elevene, må vi være klar over at vi beveger oss inn på teologiske områder som ligger utenfor fagtradisjonene. Elevene må derfor forstå at denne innrammingen ikke hører hjemme i for eksempel en eksamensbesvarelse.

Selv om Bibelen ikke kan brukes til å lage et samfunnssystem, sier den noe om hva et samfunn er og hvilken hensikt Gud har med det. Mennesket er som individ gitt uendelig verdi gjennom å være skapt i Guds bilde. Samtidig innstiftet Gud familien som samfunnets grunn-celle allerede fra begynnelsen av. Han innsatte myndigheter for å bevare oss fra det som ellers kunne ha blitt et ødeleggende anarki. Disse myndighetene har fått i oppdrag å fremme det gode og motvirke det onde, altså skal de være til vårt beste. Men all menneskelig myndighet er relativ. Den har sitt mandat fra Gud og skal utøves i tjeneste for Gud, med det ansvaret som da følger.

Historien rammes inn av Guds frelseshistorie: Den har en begynnelse og en slutt, og den har et sentrum, i og med Jesu inkarnasjon, død og oppstandelse. Gud styrer historiens gang, og i noen grad vil vi kunne se hans «fotspor» i historiske hendelser. Samtidig er det begrenset i hvilken grad vi mennesker kan kikke Gud i kortene. Vår oppgave er derfor først og fremst å lære av historien hvordan vi som mennesker kan bidra til å fremme det gode.

HJELPE ELEVENE TIL Å SE MENING OG SAMMENHENG

Dette er eksempler på hvordan vi kan sette fagene inn i den store bibelske fortellingen, noe det er stort behov for i dag. Vi lever i en fragmentert kultur der de store fortellingene lett blir borte, og det meste kretser

I respekt for elevene må læreren være åpen for deres vinklinger, gå i konstruktiv dialog med dem og ikke manipulere dem eller presse sine meninger på dem.

Vår oppgave er først og fremst å lære av historien hvordan vi som mennesker kan bidra til å fremme det gode.

om meg og mitt, her og nå. Samtidig vil de fleste undervisningstimene gå med til å studere mer avgrensede delemner, der vår rolle blir å stimulere elevene til å se mening og sammenheng. Dette kan vi gjøre ved å ta opp temaer som bærer verdibasert refleksjon i seg, og vinkle dem slik at elevene får nye og større perspektiver å forholde seg til.

Så må læreren selv være bevisst på hvilke verdier han vil sette på dagsordenen, enten det er rettferdighet, menneskeverd, forvalteransvar, samvittighetsfrihet, nestekjærlighet eller andre verdier. Jeg vil nå antyde noen konkrete eksempler på hvordan slike verdier kan danne grunnlag for undervisningen.

MENNESKERETTIGHETENE SOM UTGANGSPUNKT FOR DEBATT

Det gjennomgående fokuset på menneskerettigheter i læreplanene åpner for mange interessante debatter. Disse rettighetenes kristne røtter er ofte underkommunisert. En sammenligning av den britisk-amerikanske og den franske idétradisjonen viser at det betyr noe i praksis om rettighetene forankres og begrunnes henholdsvis kristent eller sekulær-humanistisk.³

Den mest grunnleggende av alle rettigheter er retten til liv. Her kan man ta et dypdykk i hva som defineres innenfor og utenfor denne rettigheten. Alle stater forbeholder seg for eksempel retten til å ta liv i militære konflikter. Samtidig er forholdet til krig og militærvesen et grunnleggende etisk dilemma, ikke minst i kristen teologi. Noen stater har dødsstraff, en sak som også har vært vanskelig i den kristne idétradisjonen.

I vår vestlige kultur er provosert abort blitt en rettighet, og dødshjelp kan komme til å bli det. Både retten til liv og retten til selvbestemmelse er fundamentale i vårt samfunn. Men hva når mennesket – det ufødte

barnet – ikke har noen av disse rettighetene? Eller når noens rett til selvbestemmelse innebærer en plikt for andre til å ta liv?

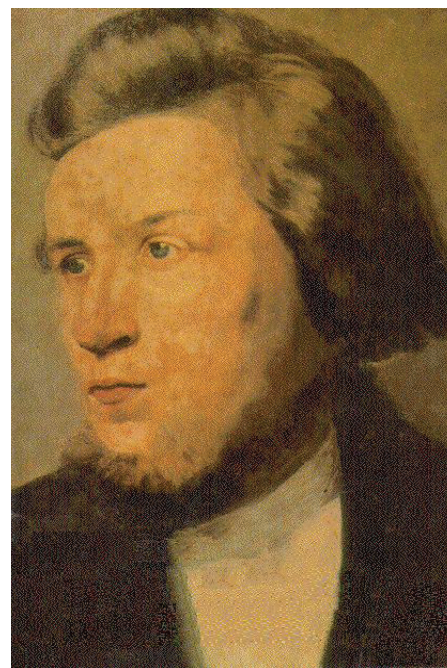
TA OPP ULIKE SIDER VED SAMFUNNSUTVIKLINGEN

Læreren kan også ta opp andre sider ved samfunnsutviklingen – sider som han ut fra et kristent verdisyn finner problematiske. I læreplanen for Samfunnsfag heter det at eleven skal kunne «gjøre greie for endringer i familie- og samlivsformer». Dette hindrer ikke at læreren og elevene kan gå mer i dybden og kritisk analysere årsakene til disse endringene, så vel som drøfte samfunnets lovgivning.

Undervisningen i både økonomi, geografi og historie kan i høy grad berikes gjennom et møte med den haugianske vekkelsen. Med utgangspunkt i dette historiske eksemplet kan elevene reflektere aktivt rundt hensikten med bedriftsetablering og entreprenørskap. Er det egen selvrealisering, nytelse og rikdom eller ønsket om å tjene menneskene og samfunnet? Hvilke andre positive ringvirkninger har vekkelsene hatt for samfunnet? Hvilken rolle spilte vekkelsesbevegelsen i utviklingen av demokratiet? Hva med utdanning, helsetilbud og bistand?

I geografidelen av læreplanen i Samfunnsfag står det at elevene skal kunne «vurdere bruk og misbruk av ressursar» og drøfte «premissar for ei berekraftig utvikling». Da er det naturlig å knytte undervisningen til forvalteroppdraget og trekke fram et bibelsk ideal som «gudsfrykt med nøysomhet». Hvilke eksempler kan vi finne på at lydighet mot disse prinsippene har vært til gagn for samfunnet?

Dette var bare noen spredte eksempler på positive muligheter man har som kristen friskolelærer til å undervise slik at både Guds og myndighetenes anliggender blir ivaretatt. Når alt kommer til alt, er vi overlatt til å bruke vårt faglige skjønn og vår åndelige og menneskelige visdom til å åpne opp elevenes sinn slik at de selv kan vokse faglig, åndelig og menneskelig.

Hans Nielsen Hauge (1771–1824).

Dette er det eneste kjente portrettet av lekpredikanten og industrigründeren, malt i København av ukjent kunstner ca. 1800.

SLUTTNOTER

1. Lukas 20,25.
2. Første Timoteusbrev 2,4
3. For en mer inngående drøfting av denne tematikken, se artikkel 04 i denne serien, der Torkil Åmland skriver om «Menneskerettigheter i fortid, nåtid og fremtid.»

ANBEFALT LITTERATUR

Pedersen, Carsten Hjorth: *Fagsyn på kristne skoler*. Kristent Pædagogisk Forlag 2012.

Pedersen, Carsten Hjorth: *Påvirk med respekt*. LogosMedia/Credo Forlag 2019.

Pedersen, Carsten Hjorth: *Påvirkning med respekt*. Gyldendal Forlag (Danmark) 2007.

Pedersen, Carsten Hjorth: *Pædagogik i kristent perspektiv*. Credo Forlag 2002.

Sandsmark, Signe: *Is World View Neutral Education Possible and Desirable?* Paternoster Press and The Stapleford Centre 2000.

Van Brummelen, Harro: *Walking with God in the Classroom*. Alta Vista 1988/2009.

OM FORFATTEREN

Harald Bjørnøy (f. 1962) er undervisningsinspektør ved Danielsen videregående skole. Han er cand.polit. med hovedfag i sammenlignende politikk. Han har skrevet boken «Jordens største under. Historien om kirken», en kirkehistorie spesielt beregnet på bruk i kristne videregående skoler. Han var også redaktør for boken «Våg å stå», som ble utgitt i forbindelse med Danielsen-skolenes 75-årsjubileum i 2007.